
L'EVOLUCIÓ DEL PENSAMENT MÈDIC CATALÀ EN EL SEGLE XIX

JACINT CORBELLA I CORBELLA
JOSEP M. CALBET I CAMARASA

Conferència pronunciada, pel primer signant, el 21 de juny de 1972

I. INTRODUCCIÓ

1. *Un esquema previ:* En el segle XIX hi hagué un canvi important en molts aspectes de la nostra medicina. Si comparem la situació dels anys del començament de segle amb la dels anys finals, les modificacions són molt pregones. Aquest ha estat el segle més actiu, com a element de canvi, dintre la medicina de tot el món. A Catalunya l'embranchida va ésser paral·lela, encara que fou menys intensa.

En el transcurs del segle podem trobar definits diversos períodes. Al començament, una etapa, que és continuació de l'etapa de represa del segle XVIII i que podem dir que durà fins a la guerra dels francesos. De fet és l'etapa en la qual dominen les idees de la il·lustració.

Des del 1808 al 1814 la sotragada fou molt forta. Moltes estructures que s'havien creat amb penes i treballs, van caure anorreades. Hi hagué un corrent, molt interessant i que no ha estat gaire estudiat, que defensava l'adscripció a una línia —no solament cultural, que ja hi era, sinó política— francesa. Foren els afrancesats, entre els quals alguns metges acompliren una tasca important. Després, la repressió fou forta. Del 1821 al 1823 hi ha un altre moment, curt i intens, d'emoció col·lectiva. Podem anar altra vegada endavant i de pressa. Però el fre i la reacció son brutals. Molts professors de medicina són expulsats el 1824. A Barcelona el Col·legi de Cirurgia es quedà mig buit. Després les mesures es suavitzaren, però no pas massa. Fins el 1883 l'estaca treballava.

Quan morí Ferran VII i la carlinada obligà la regència a recolzar-se en sectors menys conservadors, passem per una etapa una mica fructífera. Ho hauria estat més si hagués estat més llarga: es pogué sembrar però no hi hagué temps de fer la collita. Així arribem al 1843, any en el qual els canvis estructurals foren importants. Arribà altra vegada el tomb cap a línies «moderades». De fet fins al final del

regnat d'Isabel II, el 1868, passem per una etapa molt grisa. El període de 1814-1868, amb dues parts ben clares, partides per l'any 1843, l'hem definit com una etapa de medicina liberal. S'intentà d'arribar-hi, només, i a la segona meitat hi ha una tasca de sensibilització molt important.

El 1868 representa un esclat diferent. Cau la monarquia. Durant sis anys —el període interborbònic— els grups progressistes duen, encara que no sempre controlen, la marxa del país. L'eficàcia d'aquests anys com a factor de progrés de la nostra medicina fou gran. S'obrí el camí de l'etapa que hem definit com de medicina positivista a Catalunya. Durà fins poc després del canvi de segle —punt central, l'any 1903—, en què iniciem l'etapa que hem definit com de medicina noucentista.

Al llarg del segle XIX trobem per primera vegada el canvi pregon que fa que el predomini ideològic dintre la nostra medicina deixi d'estar en mans —o en caps— de visió conservadora, i passi a tenir com a capdavanters persones de mentalitat progressista. El fet, que començà el 1868, durà fins el 1939.

2. *Les línies del pensament i de l'acció:* Hem de parlar del pensament mèdic. Aquest és un tipus de pensament o d'esquema, diferent del que podríem aplicar a altres activitats. No hem trobat gaires papers que tractin amb detall d'aquest assumpte. I gairebé sempre tracten d'idees sobre la malaltia o la terapèutica i no d'un pensament bàsic que condicioni l'acció, la manera de fer la medicina. Per tant es difícil de remetre'ns a esquemes previs que siguin coneguts per tots per a entendre'ns. Intentarem doncs de fer una petita classificació que ens serveixi per a aclarir les nostres idees i situar els corrents mèdics on creiem que han d'anar.

Potser cal fer una distinció entre dos aspectes que no sempre s'han tingut en compte. Quan es parla de pensament mèdic, se sol referir al pensament científic, estrictament lligat a la solució de problemes mèdics. Bé, aquest és el més important en sentit rigorós, però no és l'únic. També és important la visió global que pot tenir el metge dels problemes del món, el que condiciona la seva actitud personal, i, en el fons, la manera com faci la medicina. O sigui que hi ha línies generals de pensament que condicionen de fet una activitat, una acció.

Dintre la manera de fer dels metges —i ara ens referim només a l'època que estudiem, el segle XIX, amb un petit allargament al començament i al final, per tal d'arrodonir el període —podem classificar tres grans línies d'acció: el que no es preocupa de res; el que s'interessa per la medicina intensament, i el que es preocupa a més per altres coses i sobre tot per la societat en la qual viu.

a) Molts metges han tingut una activitat única, o immensament

majoritària, de tipus pràctic professional. Són els metges que fan llur feina i res més, sense posar-hi el pensament, exceptuant activitats purament d'evasió. O sigui que del treball mèdic els interessin els aspectes pràctics, però no n'esperen res més. Aquesta posició és molt freqüent; semblen talment no tenir posició; però és una forma com una altra de tenir-ne. Obeeix fonamentalment a dues actituds: el que no vol ficar-se en res, per manca d'interés o per no complicar-se la vida, i el que creu que no serveix de res de ficar-s'hi, escèptic dels resultats. És, doncs, una posició de pròpia marginació de la decisió dels corrents de pensament o d'acció.

b) Dintre els aspectes purament mèdics, integrats per tant en una manera de fer, podem distingir dues variants: Una d'elles és la de fer la feina ben feta, intentar crear nous coneixements i contribuir, en el que sigui, al progrés científic; és el corrent que podríem dir-ne científic, important i malhauradament, en el nostre país, escàs. L'altra és que (sense cercar-ne ara les causes) apareix ben clar que, a l'acció, no s'hi arriba sovint per manca de persones sinó de possibilitats. Per això hi ha hagut una línia de pensament molt constant que ha intentat d'arranjar el problema. Ha estat tan intensa aquesta activitat que podríem trobar-hi dues línies, no ben paral·leles, l'adscripció a les quals depèn de les circumstàncies de l'època.

Un corrent és el dels metges que intenten de sensibilitzar llurs contemporanis exposant els problemes, creant un clima per tal que es puguin resoldre. Les dues persones amb més activitat en aquest camp han coincidit en una mateixa època i un mateix lloc: Mata i Monlau, a Madrid, en el període isabelí.

L'altre corrent és el dels metges que en un moment definit es troben en situació de poder crear estructures, punts de treball i corrents que siguin fèrtils. Hi ha dues grans etapes en aquest sentit en el temps que estudiem: 1) la inicial, en la qual es creen els Col·legis de Cirurgia, i l'Acadèmia de Medicina, i s'inicien publicacions, la tasca més important correspon a Pere Virgili; 2) la dels anys de la restauració en els quals l'activitat, sobretot de Joan Giné i Rafael Rodríguez Méndez, permeté de definir la que hem batejat com a generació mèdica catalana del 88.

Una forma important d'activitat, i no s'exclouen pas les unes de les altres, és la que obre les portes de les relacions amb l'exterior, amb la medicina i la realitat social d'altres països. A Catalunya hem trobat dos grans corrents, la relació amb Europa i la relació amb Amèrica. De l'activitat cap enfora, de l'exportació podríem dir-ne, en tenim dues grans causes: exili i emigració. En el segle XIX els exiliats van més cap a Europa, potser és més a prop per a tornar; després ha

variat. Els emigrats van més cap a Amèrica. L'exportació estrictament científica és excepcional.

L'activitat d'importació té dos aspectes fonamentals en el segle XIX: els que en podríem dir viatges d'estudis —aprendre a fora i tornar per a elevar el nivell aquí— i les traduccions, de primer de llibres i després d'articles, o resums d'articles, en revistes locals. El primer punt, els viatges d'estudi, és el responsable directe de l'elevació del nivell d'algunes especialitats: Cardenal importa els mètodes de la nova cirurgia; els oftalmòlegs del final de segle van gairebé en corrua a París; la Pediatria extrauniversitària té la seva part important en l'obra de Vidal i Solares, etc. Les traduccions tenen una bona tradició; entre tots els innombrables treballadors amagats d'aquesta via cal conèixer un nom: Gaspar Sentiñón.

c) Resta finalment un tercer punt: els metges que no solament es preocupen de llur professió, ni de la ciència, sinó que s'integren plenament en la societat en la qual viuen; es fan conscients dels seus problemes; adquireixen algun compromís, sigui des d'un punt de vista estrictament social o bé polític. Potser els noms més interessants en aquest camp puguin ésser els d'Antoni Cibat i els altres afrancesats, ran de la guerra del 1808; Pere Mata, en el Madrid amadeïsta; Gaspar Sentiñón, a Barcelona pels mateixos anys; Robert, de visió diferent, defensor del catalanisme al Congrés, a la fi del període; Queraltó, més tard; Sunyer i Capdevila quan la primera República, etc.

Cal remarcar un fet: la línia de relació política. Sovint els metges que han fet una tasca important i coneguda han estat en una línia d'oposició, i si han estat en la del govern ha estat per poc temps i gairebé mai compensant les dificultats de les etapes dolentes. En canvi, els metges que han seguit fàcilment la línia de col·laboració amb els qui dominaven el poder, gairebé mai no han fet cap tasca que fos útil per a la societat.

Aquestes són, doncs, en resum, les línies que podríem considerar com a més definides: 1) La de no capficar-s'hi, sigui per manca d'interès, per escepticisme en els resultats o fins i tot per escarment; 2) l'interès estrictament mèdic, posat en diferents nivells: científic, de sensibilització, de creació d'estructures, de bon treball pràctic, de relació amb la medicina d'altres països, etc.; 3) el compromís social o polític. Pot semblar que aquesta classificació no té massa relació amb el pensament. De fet el pensament condiona l'acció. I això sí que és una classificació de les maneres de veure i de fer la medicina.

3. *Els tres grans períodes:* Dintre l'esquema global de la medicina catalana moderna historiable, podem definir tres grans períodes: de creació d'estructures; de predomini de l'orientació vitalista; de predomini de l'orientació positivista.

a) El primer va des de cap al 1760 fins a 1808-1814 i hi predomina un pensament de caràcter eminentment pràctic, de creació d'estructures; d'elevació de nivell; de difusió interna de la força de la medicina catalana per la Península; amb un cert grau de preocupació pels problemes socials, i amb varietat de corrents estrictament mèdics. Correspon a l'etapa que hem dit de la medicina racionalista.

b) El segon període va des de la reacció que surt de la guerra dels francesos fins a la caiguda d'Isabel II (1814-1868). Els llocs més importants de la medicina a Catalunya estan ocupats per persones que tenen una visió o una actitud predominantment conservadora, lligada en els aspectes mèdics a ideologies de tipus vitalista.

c) Ran de la revolució del 68 passen a ocupar diferents llocs, amb poder de decisió, un conjunt de metges amb mentalitat progressista, que faran anar la medicina catalana en un altre sentit, evidentment més fèrtil en el camp científic. El període, que és llarg, comprèn dues etapes: la positivista i la noucentista, que dura de fet fins al 1939.

4. *Una visió de conjunt: vitalisme i organicisme:* Quan hom s'acosta a la història de la medicina catalana moderna, s'adona que brollen idees, ideologies i doctrines que malden entre elles per a imposar-se i sovint presenten una transvasació que confón al qui vol treure'n ràpidament l'entrellat. Per damunt de totes elles, però, veiem dues grans tendències, dues teories que ens expliquen la vida, la salut i la malaltia: la visió que valora principalment les idees clàssiques, que és la vitalista, i la que intenta d'adoptar les conseqüències dels nous coneixements: l'organicista.

Al començament del segle XIX l'ascendència damunt nostre del vitalisme és indiscutible i majoritària. Serà amb el temps que l'organicisme anirà guanyant adeptes, però ho farà tan lentament que les forces de les dues tendències tarden més de mig segle a equilibrar-se i no serà fins a l'últim terç, potser en el Congrés de Ciències Mèdiques del 1888, que aquest equilibri es desfà en favor de l'organicisme.

La medicina vitalista constitueix, en el segle XIX, aquí, un corrent de tipus espiritualista. Damunt la medicina catalana influïren l'animisme de Stahl i les idees de Bordeu i Barthez, que professaren a Montpeller; perquè, durant molt de temps, les influències de Montpeller sobre la medicina catalana foren aclaparadores. Per a Stahl l'ànima és el motor del cos i està en moviment continu. La conclusió que resulta de tot això és que tot moviment és un acte immaterial. Barthez hi afegí la seva visió. Dintre el vitalisme, en el segle XIX, sorgeixen una sèrie de doctrines i escoles que tenen alguns punts comuns: influència d'una ideologia germànica (Stahl) passada per l'escola de Montpeller; filosofia espiritualista; analitzen l'home malalt de manera general; cultiven més la pràctica clínica; son empírics i es limiten a guarir.

Creuen en la medicina com a art i sovint no desprenen del tot l'estudi de la medicina del de la filosofia o li donen una càrrega filosòfica molt forta.

La medicina organicista o materialista, oposada al vitalisme, tingué al començament a Catalunya una representació tímida i sincopada. És una medicina que està més formada a París i Anglaterra, i per tant la importen metges catalans que han tingut contacte amb aquests ambients. Dintre d'ella també trobem diverses ideologies, escoles i doctrines, que en etapes inicials no estan del tot exemptes d'influències vitalistes. Com a màxims exponents estrangers que més influïren sobre nosaltres cal esmentar Cullen, Brown, Hunter, tots britànics; Pinel, Corvisart, Laennec, i els desviacionismes de Rasori i Broussais. Com a característiques més marcades cal fer conèixer el seu origen en la cultura anglofrancesa, una formació més materialista; el creure més en l'òrgan malalt que no pas en la malaltia de tot el cos; en cercar la lesió anatòmica concreta; cultiven la fisiologia i l'anatomia patològica; investiguen més l'etiologia de les malalties; pretenen de fer una profilaxi sanitària; són investigadors en la mida que poden; es preocupen més de la collectivitat i també creuen més en la medicina com a ciència. Pretenen d'independitzar la medicina de la filosofia i volen fer una classificació de les malalties segons llur etiologia i els òrgans que estan afectats.

II. ELS ÚLTIMS ANYS DE LA MEDICINA RACIONALISTA

1. *Els antecedents*: Històricament la medicina catalana està dividida en dos períodes molt ben definits. El primer comprèn els segles de l'Edat Mitjana en els quals Catalunya té una posició política important dintre el món mediterrani. El segon es comença en els anys del renaixement cultural de la Il·lustració, cap a la meitat del segle XVIII, i encara dura. Entre els dos, un període intermedi de major buidor i no massa estudiat encara. Aquest és l'esquema, irreal en el detall, però bastant exacte en una visió de lluny.

Després de la davallada, cap a mig segle XVIII torna a pujar el nivell de la nostra medicina. Les circumstàncies econòmiques; l'orientació de l'administració central; l'esforç i la vàlua personal d'alguns homes, faran que es reprengui un camí. Des d'aleshores, cap al 1760, trobarem una continuïtat. El renaixement de la medicina catalana va començar en el camp de la cirurgia, i com a conseqüència de la necessitat de millorar el nivell assistencial dels soldats, que no estava assegurat per una medicina universitària teoritzant, llatinitzant i anquilosada. Es formaren cirurgians que aprengueren llur ofici i passaren molt

pel davant dels metges de la universitat. Els Collegis de cirurgia foren el veritable ferment del progrés mèdic en els anys de la Il·lustració a Espanya.

La medicina va millorar doncs a Catalunya aleshores, principalment, per l'obra dels cirurgians. Aquest fet condicionà una orientació inicial en el període de represa: es preferia un coneixement pràctic, per a formar persones competents en llur feina, que no pas una formació teòrica allunyada del malalt. Durant anys es mantingué aquesta manera de veure les coses i s'assolí un cert nivell. Els metges carregats de teories, que servien més per a divagar que no pas per a veure malalts, no tornaran a surar fins que vindrà un descens de nivell, molt fort, degut a fets extramèdics: la guerra dels francesos i els canvis polítics i econòmics dels anys que seguiren.

2. *La creació d'estructures*: Al començament de l'etapa una de les persones que tingueren una responsabilitat més directa en aquest millorament de nivell fou un metge del camp de Tarragona, Pere Virgili (1699-1776), que havia estat el 1748 el creador del Col·legi de Cirurgia de Cadis, per a formar cirurgians per a la marina. Al cap d'uns anys es pensà de crear una sucursal, un col·legi per a formar cirurgians per a l'exèrcit de terra. El projecte féu que l'any 1760 es creés a Barcelona el segon dels Collegis de Cirurgia i Virgili vingué a organitzar les coses. Entre els qui l'ajuden hi ha molta gent del país, molt més jove que ell i que farà una tasca molt positiva. Virgili quedà doncs com a motor inicial i fou sobre tot important a la nostra medicina per la seva activitat d'organitzador.

Definim aquesta etapa, que va des de la revifalla fins a la caiguda que fou produïda per la guerra dels francesos, i que correspon bastant als anys de la il·lustració, com de medicina racionalista. L'època es correspon amb el començament de la industrialització a Catalunya i l'aparició d'una *élite* intel·lectual, d'ideologia afí a la burgesa, que faria de la Raó el nord i guia de les seves inquietuds. Sobre els nostres metges pesà la influència de l'esperit de l'Enciclopèdia i llur pensament es basà en la lògica del fet viscut. En aquests temps es crearen les bases del progrés posterior. Els metges racionalistes es trobaven aïllats i llurs esforços i experiències s'esterilitzaven. D'aquí arrencà la necessitat de crear uns organismes, que per aquell temps foren dos: L'Acadèmia de Medicina i el Col·legi de Cirurgia.

a) *Acadèmia de Medicina*. L'any 1754 un grup de metges catalans féu un «memorial» demanant la creació d'una Acadèmia. Fins el 1770 no fou acceptada la sol·licitud, després de peripècies que no fan al cas. Però volem marcar la data del 1754 perquè és prèvia al Col·legi de Cirurgia i ens indica que hi ha un clima anterior al que pogués crear aquest col·legi. Amb l'Acadèmia s'intentà de crear un instrument

de cultura a càrrec d'un grup de metges de notable empenta. La repercusió fou gran. Una de les primeres conseqüències en fou la de crear un clima d'interès pels problemes de la «salut pública», que fou una de les veritables raons d'ésser de l'Acadèmia durant molts anys i permeté de donar un recolzament pluripersonal i oficiós a problemes importants per al desenvolupament demogràfic i econòmic del país.

b) *Collegi de Cirurgia*. Creat el 1760, inaugurat oficialment el 1764, fou un impuls fort per a la cirurgia catalana, i els efectes beneficiosos no varen tardar. El gran desenvolupament que aconseguí la nostra cirurgia féu que aviat els cirurgians catalans ocupessin els primers llocs a gairebé tota la Península. Una de les conseqüències d'aquest treball continuat dels homes de l'etapa racionalista fou l'expansió científica arreu del país. El Collegi de Madrid fou organitzat per cirurgians catalans.

3. *Introducció d'innovacions mèdiques. Inici del periodisme mèdic*: Les innovacions, fruit del coneixement del progrés de la medicina d'altres països, foren abundants. Però ara només volem fer esment de les que poden tenir un efecte més directe en el camp del pensament mèdic, principalment les que tenien relació amb aspectes preventius de la medicina i traduïen un interès pels problemes de la salut pública.

La introducció de la *vacuna antivariòlica* té dos aspectes importants a considerar. El primer és que disminuí la mortalitat, sobre tot la infantil, i contribuí, poc o molt, a l'augment demogràfic del país. La segona, i molt important, fou la d'introduir en la mentalitat mèdica el concepte de medicina preventiva. Després d'una etapa en què es variolitzava, la vacunació començà l'any 1800, a Maó, el setembre, i a Puigcerdà, el desembre. Aquest fou un dels punts que contribuïren més a modificar una manera de veure les coses, permetent de crear una nova mentalitat que valorava els fets concrets i intentava de donar una explicació racional; en el fons era un element de lluita contra la mentalitat de tipus màgic. La repercussió popular fou important i arribà a estrats pregons de la nostra societat.

També correspon a aquesta etapa la introducció de les primeres revistes mèdiques. El periodisme ha estat aquí un dels vehicles transmissors de la ciència, de més utilitat. En principi representa un factor de progrés perquè permet de fer conèixer opinions diverses sobre fets nous. Després d'alguns precedents en el segle XVIII, dintre els límits estrictes del segle XIX cal esmentar com a primera revista el «Semestre médico clínico», que publicà el 1802 el doctor Mitjavila. Anys més tard gran part de la influència de la medicina europea, sobretot francesa, vindrà per aquesta via. També foren vehicle de polèmiques sovint inútils. Hi ha algun moment en el qual gairebé tots els grans corrents de pensament tenen el seu òrgan d'expressió.

4. *Les ideologies mèdiques*: Al final del segle XVIII la medicina encara se segueix explicant sobre les coordenades hipocràtico-galèniques i de Boerhaave. No obstant ja hi ha una doctrina mèdica que arribaria a tenir una certa preponderància entre nosaltres: el brownisme. Sota una forma de presentació que encara és vitalista s'apunta ja vers un tímid organicisme. Molts anys abans, amb Glisson, va nèixer la teoria de la irritabilitat, indicant amb això l'existència en els éssers animals d'una força especial determinant dels moviments orgànics i que es feia evident sota la influència d'unes causes exteriors; a aquestes se les denominava irritants. Un segle després de Glisson, el metge Albert von Haller deia que aquesta no era una propietat general dels cossos vius sinó només del múscul. Després Brown la denominà irritabilitat. Tornà a donar-li la mateixa transcendència pels fenòmens vitals, admetent-la no solament en els sòlids, sinó també en els líquids. Segons el brownisme, per defecte d'irritabilitat es produïen les malalties més freqüents i la terapèutica s'havia de dirigir sobretot a aixecar el to i la força. És a dir a reintegrar per l'estímul el desordre patogènic. Per a Brown tenen una importància fonamental en terapèutica els estimulants. Aquestes teories tingueren a Catalunya una certa preponderància gràcies sobretot al doctor Mitjavila i al doctor Llacayo i Pintenyó, que fou deixeble de Piguillem.

5. *Les relacions amb l'exterior*: El fet d'informar-se dels esdeveniments que passaven fora, sobretot a França, ja representava una presa de posició. En determinades circumstàncies, tan sols informar-se ja té un significat concret. El fet té doncs unes conseqüències ideològiques. Ja hem esmentat un fet tan tècnic com es trobar una vacuna. Doncs bé, la vacuna contra la verola s'introdueix de la mà d'uns metges anglesos a Menorca —que aleshores havia estat anglesa— i de Piguillem. Gimbernat pujà de nivell als ulls del món científic després del seu estatge a Londres, on conegué Hunter. Un químic eminent, Francesc Carbonell i Bravo, fou autor d'un llibre de text que era seguit en universitats franceses. Hi ha metges catalans a Amèrica. De tots aquests fets ens interessa de remarcar ara tres punts: les relacions amb Montpeller; l'existència d'uns metges afrancesats quan la guerra del 1808, i l'acció d'alguns metges catalans a Amèrica.

a) *La relació amb Montpeller*. Des de feia segles hi havia un col·legi fundat per Joan Bruguera, que acollia a la ciutat de Montpeller estudiants que venien de Girona. El fet té interès perquè hi hagué una transvasació de coneixements i en el fons fou també una via d'entrada, potser petita, de la influència del vitalisme de l'escola de Montpeller sobre la medicina catalana. Amb tot i això sembla que la relació fou relativament restringida i serví per a mantenir una discreta dependèn-

cia ideològica d'alguns metges gironins respecte a Montpeller, però no per a influir decisivament sobre els caps de l'època.

b) *Els metges afrancesats*. Quan esclatà la guerra del 1808, Catalunya quedà de fet en gran part sotmesa als francesos, que l'ocuparen durant alguns anys i en reorganitzaren l'administració. Fou un intent curt. Bastant de gent del país mantingué una relació positiva amb els francesos. Aquí creiem que cal separar clarament el col·laboracionisme oportunista de l'adscripció ideològica. El fet d'ésser afrancesat era un compromís greu; però moltes persones veien que aquesta era una possibilitat de solucionar alguns dels problemes més importants del país.

Entre els metges d'aquesta línia el més important fou Antoni Gibat, barceloní, que fou un dels primers que s'ocuparen aquí de qüestions de física i química mèdica. Intentà d'introduir una manera de veure les coses basada en l'experiència científica. Potser el seu treball més interessant fou una monografia que dedicà a l'estudi de la importància dels gasos oxigen, hidrogen i nitrogen a l'organisme. És, doncs, un dels avençats del pensament científic modern a Catalunya. També cal fer notar que fou un dels primers a mostrar-se sensible als problemes de la patologia del treball, amb un estudi sobre malalties dels miners. Com a metge ho fou de Josep Bonaparte, i en morir, a Madrid, el 1812, fou altament honorat.

Josep Garriga i Buach, que havia nascut a Sant Pere Pescador l'any 1771, tenia una formació mèdica francesa. Estigué també interessat pels problemes de la química mèdica, i en publicà un text l'any 1805 a París. Durant la guerra seguí col·laborant amb la cultura d'origen francès; després hagué de fugir, i morí a l'exili.

Un tercer nom del qual cal fer esment en aquesta revisió breu és el de Josep Viader i Pairachs, metge de Girona que havia estudiat a Cervera i que ja tenia un cert nom a metge pels escrits presentats a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona i per treballs publicats, i que col·laborà, no sabem en quin grau, amb els francesos.

c) *Relacions amb Amèrica*. Les relacions dels metges catalans amb Amèrica han estat sempre bastant fecundes. D'aquesta primera etapa cal recordar com a més coneguts —o dels que hem trobat més dades— l'estada temporal de Jaume Menós i Francesc Puig a Buenos Aires, l'activitat quirúrgica del lleidatà Josep Capdevila i Pallarès, i sobretot la història dels tres Argerich a Buenos Aires, importants en la medicina local els dos últims. A Puerto Rico ens interessa de recordar el nom de Francesc Oller i Ferrer, de Sant Vicenç dels Horts, que hi anà com a metge militar i que contribuí a introduir la vacunació antivariòlica a les Antilles.

6. *Resum del període*: dintre aquesta etapa de la medicina racio-

nalista (1760-1814) podem diferenciar alguns períodes: un de primer, centrat per Pere Virgili, en el qual es creen les estructures (Col·legi de Cirurgia, Acadèmia); un de segon, el dels deixebles immediats, el més conegut Gimbernat, que serveix per a solidificar les entitats creades i per a fer una feina que millori el nivell pràctic del metge. Hi ha sovint una tasca obscura i útil: Domènec Vidal escriu els primers llibres de text d'oftalmologia o medicina legal; Francesc Canivell és autor de treballs interessants. Cap a la fi de segle tenim ja una certa relació amb Europa des d'una base local sòlida. Francesc Salvà i Campillo (1751-1828) és un dels personatges que més influïren sobre el pensament d'altres metges, amb una mentalitat molt típica de l'etapa il·lustrada. Des del seu lloc a l'Acadèmia, amb una càtedra de clínica, és el gran metge de la Barcelona del seu temps.

El període, que és llarg i que només s'escau en els últims anys dintre el marc del segle XIX, es caracteritza sobretot per un pensament de caràcter pràctic, d'anar a la feina, fer-la ben feta i treure'n un profit; o sigui de millorar el nivell mèdic en tots els aspectes: científic, d'assistència, d'ensenyament i social. Aquesta visió domina plenament sobre els aspectes purament teòrics, que podríem dir-ne de la medicina sistèmica, que en el fons eren més propis d'un temps passat i que anys després tornaran a revifar-se.

Dintre aquesta visió trobem dos nivells: el de contribuir majoritàriament a crear les noves estructures, sigui en un primer lloc de decisió i empena (Virgili, Gimbernat) o de treball continuat en un altre nivell (Canivell, Vidal), i els qui tradueixen també, cap al final del període, un interès pels problemes públics (Salvà, Santpons, Pigui-lllem).

Aquest corrent arribarà a tenir un grau de compromís polític important quan les circumstàncies de guerra hi forcin (Cibat, Garriga). Evidentment en aquesta etapa el pensament que podríem dir-ne més conservador quedà gairebé reduït a grups de Cervera que s'ho couen sols, sense fer gaire soroll, i sense influir pas gaire en el pensament general dels metges catalans d'aleshores.

III. ELS ANYS DE DOMINI DEL VITALISME

1. *Introducció. El concepte de medicina liberal:* després de la guerra dels francesos hi ha una reacció en tots els ordres, la qual cosa significa un viratge molt fort cap a la dreta, que en medicina es tradueix de manera molt concreta en diferents fets: deixen de tenir interès primari els treballs que intenten d'enlairar el nivell i crear estructures; l'interès per la salut pública disminueix; tornen a tenir ressó les preo-

cupacions per qüestions purament teòriques o doctrinals, tornant una mica als antics sistèmics; no se segueix la línia de la investigació estrangera: francesa o anglesa (línies de Laennec o de Hunter) sinó que es refugien en consideracions teòriques, si no dogmàtiques, i retornen al vitalisme disfressat de diverses maneres. És doncs una etapa de predomini de les orientacions vitalistes: han crescut, fins a arribar a ésser majoritàries, les tendències més conservadores, que en l'etapa anterior estaven esborrades per l'activitat pràctica i l'increment del nivell.

De fet, el predomini vitalista no va ésser sempre igual ni absolut. El període és prou llarg per a poder admetre subdivisions, i hi ha un parell de moments en els quals les orientacions més actives tenen bastant de coses a dir: són d'una banda el trienni constitucional, que acabà amb una altra repressió, i els anys de la regència d'Espartero, immediatament abans de la majoria d'edat d'Isabel II, quan Pere Mata pogué influir una mica en la reforma de l'ensenyament i assolí un lloc que li permeté, junt amb Monlau, de tenir una activitat de sensibilització durant la major part de la seva vida, en què de fet no podia fer més.

Potser la denominació més correcta del període fora la que l'adscrigués a aquest corrent vitalista. Però també cal tenir en compte aquesta visió més liberal, que acabà donant un fruit i influí en el canvi d'etapa posterior. Per això en un altre lloc hem parlat d'un període de medicina liberal, que pot dividir-se en dues parts: una que va del 1814 al 1843, i l'altra del 1843 al 1868. Aquest any 1843 marca l'intent de Pere Mata de modificar l'ensenyament, se suprimeix el Col·legi de Cirurgia —poc abans s'havia suprimit la universitat de Cervera— i és una data important en la divisòria de la nostra història mèdica.

2. *El trienni constitucional*: Passats els anys 1814-1820, en els quals la tasca fou únicament de reconstrucció, a nivell reduït, el primer punt important del període és el que correspon als anys del trienni constitucional de l'aixecament de Riego. Aleshores floreixen de nou preocupacions que semblaven les de feia vint anys. Tornem a trobar un interès pel problema de la higiene pública i un intent de disminuir la possible ascendència de les escoles espiritualistes sobre la nostra medicina. Els capdavanters ideològics foren de conviccions polítiques gairebé sempre liberals.

L'any 1821 inicia un nou corrent de llibertat i de crítica que comporta una presa de consciència. Sorgeixen noves revistes, entre les quals cal esmentar el «Periódico de la Sociedad de Salud Pública de Cataluña» (1821). Els responsables de la revista intentaren de construir una topografia mèdica de Catalunya, per a poder conèixer els factors condicionants de la malaltia, entre ells els relacionats amb

l'economia. En desaparèixer la censura del Protomedicat surten nombroses obres noves. El cas més expressiu és el text de cirurgia de San Germán, el qual text escrit en 1805, no es pogué publicar fins el 1822. L'esclat fou breu. Malgrat que una R. O. de 13 d'octubre de 1824 va suprimir totes les Acadèmies i que la repressió que seguí a l'entrada dels Cent Mil Fills de Sant Lluís fou severíssima, i que molts professors foren expulsats (Ribot, Foix, Mayner, San Germán), no es pogué apagar totalment la inquietud científica dels nostres metges.

3. *La doctrina fisiològica a Catalunya*: Amb l'entrada de les tropes franceses els metges militars que les acompanyen contribuïren a introduir la doctrina de Broussais: totes les afeccions eren en el fons iguals. Només hi havia inflamacions, i les malalties es diferenciaven segons la localització d'aquesta inflamació. La identitat de les malalties feia baldera la diversitat terapèutica. A més tots els trastorns patològics es relacionaven amb l'aparell digestiu. La terapèutica se simplificà: dieta, sagnies i sangonelles. Calia debilitar al malalt per a debilitar la malaltia. Al començament hi hagué fortes polèmiques. Un dels primers metges que fou partidari aquí de la doctrina esmentada fou Francesc Joanich, que traduí les lliçons de Broussais. Amb això, segons el testimoni de Foix: «s'oposava un dic als progressos del brownisme, tan generalment aplaudit.» Malgrat els errors que comportava, el broussisme contribuí al fet que els metges paressin més l'atenció en la patologia local. La doctrina durà molt de temps aquí. Cinquanta anys més tard encara és en gran part vigent.

4. *El contraestimulisme*: Com a derivació de les teories brownianes hi ha les de Rasori, que és el creador de la doctrina contraestimulista. Rasori assegurava que la immensa majoria de malalties són hiperestèniques, per la qual raó dóna menys importància als estimulants i augmenta la dels contraestimulants. D'acord amb els eterns dualismes, es distingien les malalties astèniques de les estèniques. La malaltia astènica seria per manca de vigor; per a guarir-la caldria donar estimulants. Les estèniques es guarien al revés, amb contraestimulants. Un punt font d'infinites controvèrsies era el de determinar quins medicaments eren estimulants o contraestimulants. Sovint els metges donaven els mateixos medicaments amb raons diferents. La terapèutica rasoriana es basava en el tàrtar estíbiat, vomitius, dieta i sagnies. El contraestimulisme s'introduí a Catalunya amb la revista «El Europeo» a la redacció de la qual figurava Lluís Monteggia, fill del cirurgià italià Giambattista Monteggia. Sembla que els carbonaris tingueren un cert paper en la introducció d'aquesta doctrina, que, de fet, no fou de les que s'arrelaren més.

5. *La doctrina catalana del «mig just»*: La confluència de diferents ideologies mèdiques creà un cert confusionisme. Era difícil de de-

cantar les preferències de cadascú. Això féu sentir entre nosaltres la necessitat de crear una doctrina mèdica que fos equilibrada. Feliu Janer aconsellava d'espigolar dels diversos autors estrangers: Boerhaave, Brown, Cullen, Rasori, Broussais, etc. i sometre-ho tot a l'experiència pròpia. Aquesta manera de veure les coses justificà que anés agafant importància, en l'aspecte pràctic una posició eclèctica, com a resposta a influències massa dogmàtiques. És la doctrina mèdica catalana del «mig just».

6. *Les teories de Raspail*: A Catalunya tingueren poca difusió. L'any 1847 sortia a Barcelona la «Revista elemental de medicina y farmacia doméstica y de los conocimientos auxiliares y comunes puestos al alcance de todos» que responia a aquesta ideologia. En el fons Raspail volia fer innecessaris els metges i els apotecaris. Cal esmentar, com a metge més important entre els adeptes de la doctrina aquí, Joaquim Puigferrer i Figueres, el qual anys més tard va publicar la «Biblioteca Raspail» (Barcelona, 1877).

7. *La homeopatia*: Iniciada pel metge alemany Samuel Hahnemann (1755-1843), el qual va publicar el seu llibre més important el 1810, és una doctrina típicament vitalista. Entre totes les d'aquest caire fou la que tingué una personalitat més independent i una pervivència més gran. Els homeòpates no curaven malalties sinó només malalts, amb una tècnica terapèutica molt particular: cercar medicaments que provoquessin els mateixos símptomes que la malaltia i donar-los molt diluïts, a dosis ínfimes. Tingué un gran arrelament. La primera notícia que n'hem trobat data de l'any 1827 al «Diario General de Ciencias Médicas». Un dels seus suports importants durant uns anys fou Francesc Folch, que era professor de Patologia General a la Facultat. Janer també hi tingué relacions bastant intenses. Entre els catalans a Madrid que s'hi adscripiren esmentem Joaquim Hysern, que era professor de Fisiologia al Colegio de San Carlos. Però el gran cap de l'homeopatia catalana és Joan Sanllehy, que l'any 1850 fundà la «Revista de la doctrina médico-homeopática.»

8. *La patologia chomelista*: Un metge francès que tingué una certa influència aquí fou Auguste Chomel, el qual havia succeït a Laennec a la seva càtedra i l'any 1817 havia escrit un text en el qual, sense desprendre's del vitalisme, accepta ja obertament les innovacions que havia introduït el mètode anatomoclínic. Des d'un punt de vista ideològic forma part del grup de patòlegs que fan el pont que durà del vitalisme a l'organicisme; de la visió global de la malaltia a la valoració de la lesió localitzada en un òrgan. La influència de Chomel es féu sobretot per mitjà de Joan Ribot, que fou professor de patologia i de fisiologia del Col·legi de Cirurgia, i després degà de la facultat restaurada, havent estat un dels expulsats el 1824. A part d'un llibre

de fisiologia, fou autor d'un text de patologia «arreglat principalment segons la doctrina de Chomel» del qual coneixem tres edicions. Això vol dir que la seva influència pogué ésser extensa. Folch, el professor de patologia, que ja hem esmentat per la seva adhesió a l'homeopatia, fou en part eclèctic. Conegué Chomel durant la seva estada a París i àdhuc va assistir a la seva càtedra. En el fons, la seva manera de veure les coses, prop de la línia del terme mitjà, s'adiu amb les idees de Chomel. La gran nota negativa de Folch és que no va modificar els seus punts de vista durant quaranta anys.

9. *Un fet marginat: la frenologia*: La frenologia constitueix un sistema ideològic ben definit que té una relació marginal amb la medicina. Es basa en les doctrines del doctor Gall, metge alemany († 1828) el qual acceptava que el cervell era un òrgan amb múltiples funcions, cadascuna localitzada en una zona determinada (doctrina de les localitzacions cerebrals) i que podia conèixer-se l'estat de cada zona mitjançant la palpació del crani. La idea tingué implicacions molt concretes, com fou la de dur a un determinisme, perquè en el fons s'acceptava que la conducta de les persones estava condicionada per l'estat d'una part del seu cervell. Això li valgué una forta oposició per part de forces reaccionàries, i en alguns llocs concrets de l'església. La frenologia fou doncs un moviment determinista, organicista, però que fugí de les mans dels metges i que fou agafada sovint per persones amb esperit de fira. Això la desacredità.

Entre els frenòlegs catalans el més important fou Marià Cubí, esperit molt progressista que tingué fortes topades amb les autoritats oficials. Personalitat molt forta, tingué gran capacitat de formar adeptes i grups de deixebles. Entre els grups més coneguts cal esmentar el de Vilanova i la Geltrú, dut per Magí Pers, i el de Figueres, dut sobretot per Llach i Soliva i Gai i Beyà. Aquests altres frenòlegs foren molt més moderats.

ELS CAPS CONDUCTORS DE L'ÈPOCA

Marcades les doctrines, voldríem fer un breu resum de les personalitats que tingueren una activitat més intensa en defensa d'unes teories o d'unes línies d'acció. Cal diferenciar dues línies principals de pensament, el que està lligat a idees vitalistes i que manifesta una acció de tipus conservador, i el que està lligat a una ideologia més progressista. Val a dir que l'actitud vitalista no fou pas massa intransigent i permetia una tria entre diferents tendències, sense dogmatismes excessius. Només quedaren tancats dintre dogmatismes exclusivistes sistemes concrets com l'homeopatia, o, en un altre camp, la frenologia.

10. *El pensament vitalista*: Entre les persones que tenen una importància més gran, per llur obra personal o per llur influència, dintre

els corrents vitalistes, cal esmentar dos grans noms, el de Feliu Janer, que predomina en la primera etapa, i el de Josep de Letamendi, que n'és la gran patum, d'una influència extraordinària en la segona part del període, i que la durà després, cap a l'últim terç del segle, a Madrid, on fou professor de Patologia General. En un terme més discret cal situar l'obra de Francesc Folch.

Feliu Janer i Bertran havia nascut a Vilafranca l'any 1781. De formació clàssica, el seu mestratge resumeix la seva personalitat. Fou professor a Cervera des del 1807; a Barcelona després, al Col·legi de Cirurgia i a la facultat restaurada; en els últims anys anà a Madrid, i morí l'any 1865 a Guadalajara. Autor d'una munió d'escrits, des d'un text de Clínica a un altre de Moral mèdica, la seva influència fou gran, però es mantingué en posicions eclèctiques. El seu deixeble més important fou Antoni Coca, que fou professor a Granada i a Barcelona, i mestre ell mateix de Josep Crous i Casellas, que ho fou a València.

11. *El letamendisme*: En una revisió del pensament mèdic català del segle XIX té, per dret propi, un lloc important Josep de Letamendi (1828-1897), que fou un dels mestres que tingué una influència més gran sobre molts dels seus deixebles i molts metges contemporanis, i que fou també molt combatut pels seus adversaris: Letamendi fou una personalitat plena de valor que adoptà una posició que no sembla ara que fos la més adequada per el seu temps. Si se'l valora des d'un caire estrictament vitalista pot considerar-se'l com un gran reformador, de mentalitat brillant, amb un gran poder d'anàlisi i de captació, que fa reviure de nou alguns aspectes oblidats de l'hipocràticisme. Les arrels del vitalisme de Letamendi no s'han de cercar en les influències de Montpeller, ni tan sols de Stahl, sinó directament en l'obra hipocràtica. Valorat així es comprèn que hagi tingut en el seu temps, i encara ara, defensors apassionats. Però si se'l valora des d'un punt de vista organista —que fou la via per la qual anà la medicina— tot i reconeixent el seu valor personal, es veu que té una posició totalment contra els corrents del temps i que en tot cas contribuí a posar un fre a la línia per la qual anava aleshores el progrés. Valorat en conjunt dintre la seva època, el judici ha d'ésser doncs negatiu perquè dificultà que poguéssim seguir els corrents que venien aleshores d'Europa. Com que tenia una gran capacitat d'interès per qüestions molt diverses, és possible de trobar en la seva obra alguns punts que cal esmentar. D'una banda el seu intent d'exportar el nostre vitalisme a Europa. Amb aquesta finalitat fou fundada una revista, que sortia en francès a Barcelona, «Veritas», l'any 1868. Sortí pel mes de març i desaparegué amb la revolució de setembre. Aquest fet ens demostra una mica per on anava la intenció. També fou important la contribució de Letamendi perquè

sortís «La Salud», en la qual revista Sentiñón s'ocupà amb una certa amplitud de qüestions d'higiene relacionades amb el treball.

12. *El pensament progressista: La visió liberal de Pere Mata:* Dintre la línia de pensament progressista cal insistir sobretot en tres punts: 1) El que representen els ideòlegs d'avançada en el trienni constitucional. En el mateix Col·legi de Cirurgia trobem un fort corrent liberal, representat principalment pels professors Joan Foix, un dels primers a dedicar-se aquí a la terapèutica amb interès d'investigació científica, aleshores en el seu jardí botànic; Antoni Mayner; Joan Ribot, que ja hem esmentat, i Antoni de San Germán, que fou el de més empenya aleshores. 2) L'activitat sensibilitzadora de Pere Mata a Madrid, on aconpleix una tasca important. 3) L'obra higiènica de Pere Monlau.

La visió liberal de Pere Mata. Pere Mata va néixer a Reus el 1811. Des de jove defensà una actitud política, aleshores d'acció, situada molt a l'esquerra en el seu temps. Hagué de patir presó molt dura (un company seu, farmacèutic, hi morí) i exili. Quan la regència d'Espartero, ocupà llocs importants, i l'any 1843 el trobem en el ministeri de la Governació, on des del seu càrrec d'oficial primer, pot redactar gairebé personalment un nou pla d'estudis de medicina que és plenament revolucionari. Suprimeix els Col·legis de cirurgia i l'ensenyament de la medicina a totes les universitats del país i crea només dues facultats, les de Madrid i Barcelona. La tempesta que això provocà fou èpica. Quan varià, molt aviat, l'orientació del govern, el pla fou totalment tergiversat i els resultats pràctics foren molt dolents. Quan cau la monarquia, per la revolució de setembre, Mata segueix a Prim, nascut també a Reus el 1814, i juga fort a l'amadeisme. Iniciarà una carrera política de gran volada que no arribarà a més perquè les circumstàncies truncaren l'intent de Prim.

Mata representa, dintre l'ambient de Madrid del segon terç de segle, una veu forta, però bastant aïllada, en defensa de concepcions noves, d'un organicisme que no pot imposar-se en una societat fortament mediatitzada per idees no solament de tipus vitalista sinó clarament reaccionàries. Les polèmiques que provocà, parlant de l'hipocràtisme, foren de les més sonades del seu temps. També és important l'opinió que té Mata dels malalts mentals, defensant posicions terapèutiques i crítiques sempre obertes.

13. *Monlau: la higiene pública:* La medicina d'aquesta etapa tingué certs aspectes que la dugueren a estudiar i intentar de resoldre alguns problemes socials. Aquesta vocació fou una de les característiques més acusades de la medicina liberal, que significà una oposició sovint important al vitalisme dominant. En nombrosos textos de l'època, en revistes i diaris trobem esment a problemes de la salut pública, o a

qüestions de tipus professional i fins i tot de medicina del treball. En aquest camp com a importador en el nostre país de les preocupacions higiènic-socials cal recordar Pere-Felip Monlau (1808-1871), l'activitat del qual cal dividir en dues etapes. La primera, que comprén fins el 1844, es caracteritza pel fet d'ésser un dels capdavanters ideològics de la nostra medicina. A la segona etapa, la de Madrid, trobem un Monlau més conservador i vinculat al món oficial. Recordem ara, de la primera etapa, les seves detencions i l'exili, la separació de la càtedra, el desterrament a València. Monlau sembla que fou un dels primers cabetians a Catalunya. Del socialisme utòpic passà al liberalisme econòmic, i és sota la influència d'aquesta segona ideologia que Monlau ens ofereix els seus primers treballs higiènics. Els seus llibres d'higiene, sobretot la higiene industrial, són fonamentals per a conèixer un aspecte extens de la medicina espanyola del seu temps.

IV. EL TOMB CAP A L'ORGANICISME

1. *El canvi de la revolució del 68. Sis anys fecunds.* L'any 1868 marca un canvi important en molts aspectes de la nostra medicina. El parèntesi de sis anys entre la sortida i l'entrada dels Borbons, i tot el que en la línia de govern representen, fa que hi hagi un canvi molt profund en les nostres estructures mèdiques. De fet les raons no són solament polítiques; les cronològiques també són importants. Un seguit de morts i de jubilacions a la facultat fan que el control, que tenien una majoria de gent conservadora, de les estructures de la nostra medicina, passi en gran part a mans de gents de mentalitat més oberta. És una època de canvi de mentalitats que permet que un grup bastant fort i nombrós de metges que tenen una ideologia —si més no una mentalitat— no dogmàtica, comenci a tenir vot i veu en la direcció dels afers mèdics catalans. Aquesta posició persistirà, amb algunes oscil·lacions és clar, gairebé fins a la fi de la guerra, el 1939. Durant setanta anys les persones d'aquesta mentalitat i tolerància tindran una significació important dintre el camí de la nostra medicina.

L'arrencada d'aquesta que podríem dir-ne «participació en el poder», ve dels anys 1868-1874, durant els quals el país viu una de les curtes etapes en què l'esquerra ha tingut alguna cosa a dir en la direcció dels afers públics. Aquests anys ajudaran a col·locar-se en llocs de decisió a persones de molta empenta, que cohesionaran un ambient i un grup, heterogeni, que per la unitat de llur obra i la persistència de llur activitat ha estat denominat generació mèdica catalana del 88.

2. *La generació mèdica del 88 a Catalunya.* El grup estava constituït per les persones que van ésser el motor dels canvis; que van

permetre que arressin en la nostra manera de veure els problemes mèdics; que van consolidar estructures i que van crear revistes que feren una tasca d'importació de coneixements de primer ordre; van fer anar gent a fora per aprendre noves especialitats o per pujar el nivell d'altres; van aplegar voluntats per a reunir congressos, i van crear escoles. Coincidint aquesta puja de nivell (la cristallització de llur obra) amb una expansió de més volada, demogràfica, econòmica, industrial, literària i àdhuc política, hem escollit com a més simbòlic l'any 1888, en el qual, coincidint també amb l'Exposició Universal, es reuneix un gran congrés de ciències mèdiques, a Barcelona, que marca el tombant cap al predomini de l'organicisme.

Les personalitats capdavanteres d'aquesta generació foren: Joan Giné i Partagàs (1836-1903), que fou el motor més actiu del seu temps aquí, i fou catedràtic de cirurgia, iniciador de la psiquiatria organicista a Catalunya, difusor de nous coneixements i creador d'estructures sòlides i fèrtils. Bartomeu Robert (1842-1902) féu una tasca diferent. Gran mestre, el primer clínic d'aleshores, acceptà un grau de compromís polític, des d'un caire conservador, que el portà a dirigir la minoria catalana al Congrés, i que Giné, molt més cap a l'esquerra, no estava en condicions d'assolir. Rafael Rodríguez Méndez (1845-1919), era de Granada però vingué molt jove com a catedràtic d'higiene. Fou el més metòdic i el que tenia una manera de treballar més científica. Creà amb el seu esforç personal la «Gaceta Médica Catalana», que fou la revista de més durada i més orientada científicament, del seu temps aquí. Jaume Pi i Sunyer (1851-1897) fou el més jove, i el que morí més aviat, dels caps de la generació, però tingué temps de fer una tasca important. Durant catorze anys, a partir del 1883, obrí, des de la seva càtedra de patologia general, el camí d'un mètode rigorós, allunyant les restes d'un letamendisme teoritzant. La seva contribució perquè arrelés aquí el mètode experimental fou decisiva.

Aquests són els grans caps de la generació. Però en segueixen d'altres. Cal fer memòria de l'obra d'Ignasi Valentí i Vivó, amatent als problemes socials i autor d'un text de toxicologia de nivell europeu. Ramon Coll i Pujol fou un professor de fisiologia que durant alguns anys ensenyà metòdicament les bases del funcionament del cos humà. Gaspar Sentiñón, traductor permanent i el més mogut políticament i socialment. En conjunt, aquesta és la fase en la qual es creen unes estructures. A l'etapa següent ja trobarem un fruit científic. Serà el moment del mestratge de Fargas com a ginecòleg; Cardenal entre els cirurgians; Ferran i Turró en el camp de la biologia; els dos Barraquers com a clínics especialitzats, etc. I és en aquesta etapa concreta que neixen l'Acadèmia i el Laboratori, que junts faran l'Acadèmia d'ara. És doncs, una etapa de formació d'estructures.